

ANDRE BRINK

Pravo na žudnju

Preveo s engleskog
Rastko Garić

Beograd
2011
DERETA

Tmurni mesec obasjava tmurni svet
Predmeta koji se nikad nisu sasvim pokazali
U kojem nikad nisi bila sasvim ti
I nisi želela niti morala biti.

Volas Stivens

Moj slučaj temelji se na mom pravu na žudnju.
Na Bogu koji i ptičice natera da zalepršaju
krilcima.

Dž. M. Koeci

PRVI DEO

U ovoj kući ima duhova. Zato je i bila tako jeftina kad smo je kupili, davno, pre skoro četrdeset godina, ili, tačnije, pre trideset godina i četiri meseca. Duhovi još nisu bili u modi. S kućom smo u inventar dobili duh Antje iz Bengala i Magrijetu Danijels, ženu u ranim tridesetim, koja je vodila domaćinstvo. Ona se brinula o meni nakon smrti Rijane, nakon svih tih godina, nakon rođenja naših sinova i gubitka moje kćeri, u dugom sutonu koji dolazi iza sreće i nesreće, krivice i nevinosti, kada više nema nade, niti iznenađenja, niti novog meseca, tek pejzaž duha jednoličan kao beskrajne ravni Kalaharija moga detinjstva; ničega osim haotičnih uspomena koje noću podmuklo bude iz sna. Ona se naravno brinula i za Antje iz Bengala, nesrećnu žrtvu nasilnog ljubavnika i gospodara iz ranih dana holandske kolonizacije Kejpa.

U tim vremenima Papenbum je bio tek usputna stanica između Rondeboša i vrtova Kompanije u Njulendsu, jedva nekoliko kuća zbijenih oko mlina, pivovare, pekare i krčme na zlu glasu, i na skoro dva sata vožnje kočijom od naselja u Tejbl Beju. Od svega toga ostao je samo naziv Papenbum Roud, put izgubljen u lavirintu uličica, u seni hrastova niže od Avenije Njulends. Tu se nalazi i ova kuća, gotovo sva u viktorijanskom stilu, zasela na čvrstim temeljima prvobitne rezidencije u holandskom stilu kolonijalnog Kejpa, od koje je ostao samo deo kamene ograde imanja navodno impresivne veličine.

Ovdje smo Rijana i ja bili srećni. Ova kuća je bila simbol naše emancipacije od napadnog ponašanja njenih roditelja, koji su to smatrali svojim pravom, nemajući razumevanja ni opraštanja za našu odluku da ne živimo s njima na seoskom imanju usred vi-

nograda u dolini reke Parl, na imanju koje je bilo ponos sedam generacija porodice Igo, gore nego Sautfork u Dalesu. Sam Bog zna da je već dovoljno teško prihvatiti što je kćerka trudna na dan venčanja, ali da je zet, koji se pojavio kao vetar iz paganske unutrašnjosti pun pustinjskog peska, bez prebijene pare, sa svojim imenom i mirisom knjiga oko sebe, to je tek bilo zlo. Međutim, odbaciti sav nagomilani ponos aristokratske porodice Boera, vesno i namerno, zbog bednog života u predgrađu, dovodilo je u iskušenje strpljivost Svemogućeg, koji sve može shvatiti.

Pa ipak, uspeli smo. I osim gubitka ženskog deteta koje nisam ni stigao da upoznam, gubitka bolnijeg od svega što me je moglo zadesiti (očito, pre ili kasnije, čovek treba da plati za svoje grehe), lep smo život imali u ovoj kući, život koji nam je ona odredila, koji se nije mogao zamisliti bez nje. Kako od mene mogu sada tražiti da sve napustim; kuću, uspomene, sve ono što mi kaže ko sam, i da se zauzvrat smestim, poput knjige u knjižnici, u neku sobu ili stan u nekoj zgradi za penzionere, okružen potpunim strancima?

„Ali, tata, u pitanju je tvoje zdravlje“, rekli su Johan, Luis i njihove žene.

„Ali tata, u pitanju je tvoja sigurnost“, rekli su.

„Ali tata, možeš sebi da dozvoliš da provedeš svoje poslednje godine udobno, opušteno i s mirom u duši“, rekli su.

„Za boga miloga, nisam star, šezdeset i pet mi je godina.“

„Da, ali imao si srčani udar.“

„Nije to bio nikakav udar, samo napad angine pektoris. S tim se živi godinama. Doktor mi je dao sve potrebne lekove, dovoljno nitroglicerina da dignem kamion u vazduh.“

„Da, ali ne zaboravi na komšiju. Kako se ono beše zvao...“

2

„Džoni Mekfarlan. Znam tačno šta mu se dogodilo. Bilo je užasno. Ova je zemlja u rasulu i niko ni prstom da makne i zaustavi kriminal. To ne znači da će se meni nešto dogoditi. Znam da se pazim, a imam i Magrijetu.“

„I Magrijeta je u godinama, čak starija od vas.“

„Ona dobro nosi svojih sedamdeset godina, i voli da se brine o meni.“

„Kuća se raspada. Svake godine je sve mračnija i tmurnija. Već čitavu večnost niko se ne brine o vrtu. Prava džungla.“

„Meni se takav sviđa. Mesta koliko hoćeš za čitanje i pisanje, a niko ti ne smeta.“

I tako razgovori telefonom od sat, dva. Luis iz Johaneshurba, Johan iz Sidneja, s druge strane globusa. Johan je čak poslao Ketu da razgovara sa mnom, znajući moju slabost prema njoj, veću nego prema vlastitoj deci. Ali, oni su ipak sinovi.

„Hajde, Rubene, budite razumni.“ Uvek me je šarmirala, zovući me imenom. Bilo je to simpatično, s obzirom na moje i njene godine.

„Šta može biti razumnije od želje da se živi u svojoj vlastitoj kući?“

„Rado biste promenili mišljenje kad bi Magrijeta spavala u kući.“

„Dobro znaš da je Magrijeta konačno našla svoj dom u Delftu. Mogu li sada da tražim da ga napusti?“

„Ali, zaboga, Rubene, molim vas!... Nemojte biti tako zadržati. Ovde ne možete živeti sami.“

„Ne živim sam. Kad Magrijeta nije tu, moj duh pazi na mene.“

„Ma hajdete, molim vas! Ne mislite to ozbiljno.“

„Nikad nisi našla vremena da upoznaš Antje iz Bengala.“

„Nije mi to ni najmanja želja. Molim vas, pokušajte da me saslušate?“

„Slušao sam i više nego što je trebalo. O ovome smo već i previše pričali.“

„Rubene, zbog toga sam došla čak iz Australije!“

Napola podignute glave, isturene brade, crnih očiju koje su tinjale, plave kose zabačene unazad, tankih ruku na vitkim bokovima, znala je da zauzme neki stav kao u baletskoj pozi, sa ciljem da istopi sav muški otpor. Ali ja nisam popuštao.

„Keti, to je bio tvoj vlastiti izbor. Slušaj zlato, mnogo te volim, ali nećeš mnogo postići ucenjivanjem mojih osećanja.“

Krenula je da izađe – bili smo upravo u radnoj sobi, među knjigama i novinama, usnulim mačkama, isprepletenim žicama gramofona, pojačala, radija i računara – kad se iznenada okrenula prema meni.

„A podstanari?“, zapita. „Mogli biste da primite nekoliko studenata...“

„Nikakvih studenata u ovoj kući, nikakvi dolasci i odlasci, pijančenja, pušenje, kurvanje i glasna muzika danju i noću. Hvala, ali ne dolazi u obzir.“

„Rubene, onda neki bračni par, pristojan, simpatičan par srednjih godina. Sigurno mnogi traže neko prijatno mesto za boravak. Glavno je da imate nekoga.“

„Već sam navikao da budem sam. Želim da živim kako meni odgovara. Neko drugi išao bi mi na živce.“

„Kuća je dovoljno velika. Možete da izdate par soba u zadnjem delu. Nećete ih ni videti, ali će barem biti u blizini u slučaju potrebe.“

Shvatio sam da neće da popusti. Nakon dva dana mučenja, na kraju sam popustio. Nameravala je da ostane dok se stvar ne reši, ali je onda, hvala bogu, Johan nazvao telefonom i tražio da se odmah vrati; nije više mogao da drži decu pod kontrolom. Uprkos tome, njen promućurni ženski instinkt govorio joj je da pričeka na objavu oglasa pre puta. Odlučio sam da ćemo Magrijeta i ja verovatno pronaći nekoga ko odgovara. Ništa strašno ukoliko ne uspemo. Barem sam pokušao.

Do sada su se javila dva para. Prvi smo odbili bez griže savesti. Bio je to sredovečni par iz Johanesburga, bez posla i para. U zgužvanoj odeći, sa ofucanim kartonskim koferom i mirisom ustajalog znoja i beznadežnosti. On je ostao bez posla, a ona bez zuba. Sve je oko njih ukazivalo na nevolju. Bilo mi je lakše kad sam video da i Magrijeta deli moje mišljenje.

Drugi par je bio mlađi, kasnih tridesetih ili možda ranih četrdesetih godina. Mešanci. Izgledali su sasvim pristojno. Oboje učitelji. Čekaju na useljenje u kuću koju su kupili u Atloni, ali tek za šest meseci. Magrijeta je naoko bila voljna da ih primi, ali sam ih ostavio na čekanju. Ne treba nagliti s takvim stvarima. Ne bih želeo da izazovem neprilike sa susedima, to jest da poremetim ravnotežu u ulici. Kada su se opet javili telefonom, rekao sam kako je šest meseci nedovoljno, jer zbog zdravstvenog stanja izbegavam česte promene privremenih stanara. Previše je to buke za mene. Potpuno su me razumeli.

Magrijeta je otvoreno izrazila svoje neslaganje. Ništa nije rekla, ali je imala načina kako to da pokaže: čisteći hodnik usisivačem dok slušam muziku, razmeštajući papire na radnom stolu, zatvarajući knjige koje sam ostavio otvorene, udarajući metlom po uglovima sobe. Tako se ponašala i prvi put, pre više od trideset godina, kad je Rijana izgubila dete, ta nesrećna epizoda s Alison. Ovog puta je bilo manje ozbiljno, jer verujem da smo oboje naučili kako da popustimo u datom trenutku. Nekoliko dana nakon toga Magrijeta se vratila svojoj uobičajenoj rutini.

Tek sam se vraćao svom miru, spreman da nastavim stari način života, gde se sve može predvideti (pokušao sam, niko mi ne može prebaciti da nisam, nije išlo, i pustite me na miru), kad sedmicu kasnije, telefon zazvoni treći put. Po glasu, mlada žena. Neobičan glas, kao tama koja se preliva uz prigušeni smeh, podsećao me je nekako na glas Fransoaz Hardi iz šezdesetih godina. Ali nisam bio spreman da se predam. „Zapravo tražim bračni par“, upozorio sam je, u nadi da će odustati.

Rekla je: „Molim vas, možemo li o tome porazgovarati? Došla bih ako dozvolite.“

„Pa, ako vam je toliko stalo, u redu“, progundao sam. Svestan sam toga da mogu biti odbojan preko telefona, ali nisam hteo da unapred previše očekuje. Istovremeno sam se nadao da će se prepustiti sreći.

Dolazi večeras. Magrijeta je otišla kući preko vikenda. Celi dan padala je kiša – uobičajeno vrijeme u junu. Golemo turobno hrastovo drveće oko kuće blistalo je u tami u svojoj mokri ni, mračni okruženi tamom. U hodniku, na mestima gde prokišjava, postavio sam lonce, kofe i druge posude. U poslednje dve godine, svaki put kada počnu kiše, Magrijeta mi prigovara što ne zovem nekoga da popravi krov. Međutim, kad se vreme proleptša, zaboravim. Moram zapisati da to uradim u ponedjeljak. Svakog momenta će zvono zazvoniti, ako je već nije sprečila kiša da dođe.

3

Nikad nisam pokazivao veću potrebu za drugim ljudima. Najviše dva do tri prijatelja su mi bili dovoljni u životu. Sećam se, još na fakultetu, na utakmici ragbija između dva fakulteta, a to znači dok se odvijao jedan od najvažnijih događaja u društvenom životu fakulteta, čitao bih neku knjigu za vreme poluvremena, dok su oko mene ostali studenti divljali na tribinama. Jedino me je Rijana mogla izvući iz moje ljuštore.

4

Kad sam počeo da radim u biblioteci, tu je naravno bilo i kolega. Postao sam posebno blizak s jednim od njih: Dugijem Viserom. Bili su tu i članovi Muzičkog kluba, a Rijana i ja smo se redovno dogovarali s nekoliko drugih parova da zajednički izađemo, večeramo negde ili odemo na koncert, u bioskop ili pozorište. Njenom smrću sve je to polako prestalo. Bračni parovi ne prihvataju samca, a kako više nije bilo njenog navaljivanja, sve manje sam osećao potrebu za izlascima. U našem društvu bio je još jedan udovac, Kobus Harhof, s kojim sam još godinu dana pratio koncerte gradskog orkestra. Ali onda je neočekivano naleteo na ženu s kojom je bio veren neko vreme pre

braka. Na brzu ruku, što nije bilo baš u redu, otišao je i smestio se sa ženom u njenoj kući u Ermelu ili nekom drugom mestu.

Moj svet postajao je sve manji. Međutim, dok sam mogao mirno da radim u biblioteci, moram reći da mi to nije smetalo. Knjige su mi uvek pružale skoro sve što mi je bilo potrebno. Ali, na kraju, bez upozorenja izvršena je invazija i na to poslednje, malo ali sigurno skrovište.

Otrprilike godinu dana nakon poslednjih izbora, u tom nezaboravnom trenutku kada se očekivalo da ćemo postati demokratska zemlja, i kada su se barem u tri meseca naši životi potpuno promenili, doveli su u moju kancelariju jednog mladića i zatražili da ga obučim. „Naučite ga sve što znate“, rekli su.

Bio je bistar i crne boje kože. Sifivo Mdamane. Slagali smo se sasvim dobro, osim što je imao nepopravljivu naviku da ušeta u kancelariju oko deset ujutro, uzme jedan sat za ručak i ode u četiri sata posle podne. Borio se protiv aparthejda, odsedeo osamnaest meseci u zatvoru, napisao nekoliko pesama, propustio fakultet („Prvo oslobođenje, onda obrazovanje“), ali sada je želeo da iskoristi nešto od svog života. Pohvalno. Međutim, je li u taj život trebalo uključiti i posao bibliotekara, nismo bili sigurni ni Sipivo ni ja.

Tri meseca nakon što je stigao, neki pomoćnik iz Odeljenja za kulturu pozvao me je da predam izveštaj o pridošlici. Rekao sam da mu treba još oko godinu dana da stane na noge. Dva dana kasnije, poslali su mi nagodbu uz jasnu poruku da je bolje da je prihvatim, inače... I Sifivo Mdamane je dobio moje mesto.

Ostalo mi je nešto manje od tri godine do penzije. Zar me nisu mogli ostaviti barem da je dočekam? Ali nije bilo moguće uveriti u to nove Medejce i Persijance. Novo uverenje, stara garda treba da ustupi mesto onima koji su pre bili zapostavljeni. Ovaj predstavnik stare garde ukleštio se između dve stene i postao smetnja novom društvu.

Bivše kolege izbegavale su moj pogled, kao da su iznenada doznali da imam sidu ili nešto slično. Jedino mi je Dugi Viser i

dalje dolazio u posetu. Navratio bi barem jednom sedmično, i to bi nam obojici dalo razlog (imao je vrlo strogu ženu) da malo popijemo i puno se žalimo. Na kraju je i to postao problem. Barem je on bio pri ruci, prijatelj u nevolji. Sve do dana kad je Bog u svojoj precenjenoj mudrosti našao za shodno da ga pogodi infarktom. Dugi, najzdraviji čovek u biblioteci, jak kao bik, koji se penjao svakog vikenda na Tejbl Mauntin i kupao u Landudnu na Atlantiku promrznut do kosti, svakog jutra, bilo leti ili zimi. Ali kažu da Bog nema poštovanja prema pojedincu.

Nakon toga, ostao je još samo Džoni Mekfarlan da se probija sa mnom kroz pustinju. Sreo sam ga ubrzo nakon što se doselio u Papenbum Roud, u malu, tada još zapuštenu kuću, s brojem 23. Ima od tada nekih osam ili devet godina.

Prijatno me je iznenadilo koliko je energije uložio u preuređenje kuće. Jednog poslepodneva u avgustu, na putu prema kafani u Aveniji Njulends, zaustavio sam se tako na ogradi da posmatram sa strahopoštovanjem koliko je napredovao od prethodnog dana. (Kako sam se ja slabo snalazio u vrtu, divio sam se ljudima koji su golim rukama rovali i kopali zemlju i pustinju pretvarali u cvetni vrt.)

5

Mislio sam da nešto radi iza kuće, inače ne bih tek tako zastao i zagledao se u vrt. Kad odjednom, on izviri iz rupe koju je kopao kao krtica, u crnom blatu od glave do pete. Očito je ta rupa bila namenjena za srebrno drvo, čije je lišće izgaralo od nestrpljenja u crnoj plastičnoj vreći.

„Hoćete li da mi pomognete?“, doviknuo je.

Kako sam mogao da odbijem. Ili, kako predvideti da ta mala pomoć, uklanjanje plastike sa grumena zemlje oko korena, dodavanje stabljike da bih je posadio u mešavinu zemlje, komposta i đubriva u odnosu 2:3:2 i ostalog što se nalazilo u blatnjavoj rupi ne samo sa oduševljenjem, veštinom ili odanošću, već sa nečim što sam mogao nazvati samo gracijom, može do-

vesti do niza radnji koje će trajati sve do posle ponoći, kada sam se konačno vratio svojoj kući? A to je bio tek početak.

Nakon što je posadio drvo, bez okolišanja je zatražio da isperem crevom svaki deo blatnjave odeće koju je skidao sa sebe sve dok nije ostalo samo vitko i mišićavo telo koje se savijalo kao egzotična plesačica pod snažnim mlazom vode hladne kao led. Prilično vremena je trebalo dok se ispod slojeva nakupljenog blata mogao prepoznati oblik ljudskog tela, iznenađujuće preplanulog za to doba godine, osim dela ispod struka, koji je ostao beo. Tek tada me je poslao u kuću po peškir, a sam je nastavio da divlje pleše da bi povratio cirkulaciju. Kad sam se vratio, koža mu je poplavela ispod tamne boje.

Odleto je u kupatilo, dok sam ja u dnevnoj sobi bez pitanja potpalio vatru, koristeći se borovim šišarkama iz jedne korpice, drvenim trupcima uredno poslaganim pored ognjišta i ugljem iz jedne kante. Međutim, on još nije mogao da se smiri. Prvo je iza kuće trebalo oprati blatnjavu odeću i čizme, a zatim spremiti vrtlarski alat u garažu. Ubrzo sam otkrio – jedan preterano uredan čovek.

Na kraju, kada je sve ispalo po njegovoj želji, zapita me: „Kafa?“ Više je to bila izjava nego pitanje. I za to je trebalo dosta vremena, jer je sam pržio i mleo zrna kafe. Konačno smo se li uz kafu i tost (kasnije sam saznao da je to hleb koji sam peče) i dve velike čaše „pinota“. Pomislio sam, još samo nedostaje muzika. Ali odmah je ubio svaku moju iluziju.

„Nikako u mojoj kući“, Džoni je lakonski odbio moj predlog. „Muzika je najprecenjenija buka u svemiru. Ja imam ptice u vrtu. Drugi zvuk mi ne treba.“

Odmah sam zaključio da je ovo kraj prijateljstva, koje je možda bilo vredno truda. Verovatno je i on sam tako pomislio nekoliko dana kasnije, kada sam odbio njegovu ponudu da mi pomogne oko mog vrta. Činjenica da smo ipak mogli postati prijatelji samo govori o kakvom se odnosu radi.

Te noći, nakon kafe i vina, nije mogla izostati ni večera, koju je pripremio s velikom lakoćom i veštinom od najobičnijih, ali svežih sastojaka. Vegetarijanska večera, ali ukusna. Uz novu bocu „kaberne sovinjona“, posle je predložio partiju šaha. Ranije, tokom razgovora, ispostavilo se da obožavamo tu igru. Poslednjih godina, otkako je Rijana umrla, sve sam manje igrao, i to uglavnom sam sa sobom, i skoro uvek gubio. (Džonija je to natjeralo na smeh, i ja sam zaključio da bi u sličnim okolnostima on uglavnom izlazio kao pobednik.) Sam je šahovsku garnituru izrezbario u sandalovini i stinkvudu. Čudne i lepo izrađene figurice inspirisane lokalnim mitovima.

Dobio sam bele figure i krenuo s jednim od Fišerovih otvaranja. Džoni je odgovorio kao iz šahovskog udžbenika, a onda je jednim lovцем izveo iznenađujući potez. Kada sam odgovorio isto tako smelim potezom, osetio sam kako neko zaboravljeno, skoro seksualno zadovoljstvo, otkucava u mojim slepoočnicama. Skoro pet sati kasnije, kada mu je na trenutak popustila pažnja, matirao sam ga kraljicom. Čista sreća.

6

Nastavak je bio neminovan, premda sumnjam da je u to vreme iko od nas razmišljao koliko će blisko postati naše prijateljstvo. Partija šaha svakog vikenda, a često i uveče tokom nedelje, ubrzo je postala uobičajena. Ali, na kraju krajeva, sve važniji su postajali naši razgovori. Tema su bili događaji u svetu, a i mnogo više od toga. Ispostavilo se da je, kao i ja, strastveni ljubitelj knjige. Filozofija, umetnost, književnost, puno toga se preklapalo, ali razlike u našem razmišljanju uvek su u pozadini ostavljale mesta da se dogodi nešto neočekivano, upravo kao u partiji šaha.

Religija je bila tema oko koje smo se najradije sukobljavali. Džoni je bio revan katolik, dok sam ja davno prekinuo odnose sa crkvom. To je samo doprinelo da naše rasprave imaju još više žara. U diskusije smo unosili puno strasti i žestine, ali nikad